

Η μελέτη της επιχειρηματικότητας στο Δήμο Κόνιτσας ως βάση για την αποτελεσματική τόνωση της παραγωγικής δραστηριότητας στην περιοχή

Κ.Δάλλα, Οικονομολόγος Α.Π.Θ.

Περίληψη

Η μελέτη της επιχειρηματικότητας αποτελεί ένα σχετικά νέο επιστημονικό πεδίο, δεδομένου ότι σε παγκόσμιο επίπεδο, η έρευνα στη συγκεκριμένη θεματική περιοχή έχει λάβει έκταση κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Στην περίπτωση των ορεινών περιοχών, το ερευνητικό κενό στο συγκεκριμένο πεδίο είναι σημαντικό, καθώς οι περισσότερες μελέτες αναφέρονται στην επιχειρηματικότητα που λαμβάνει χώρα στην ύπαιθρο, χωρίς να διαχωρίζουν επαρκώς την επιχειρηματικότητα των ορεινών περιοχών.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να καλύψει μέρος του προαναφερόμενου ερευνητικού κενού. Συγκεκριμένα στην παρούσα εργασία, διερευνώνται τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές, με επίκεντρο μελέτης τον καλλικρατικό Δήμο Κόνιτσας, μια περιοχή ορεινή και απομονωμένη η οποία χαρακτηρίζεται από χαμηλούς δείκτες ευημερίας και ταυτόχρονα έχει πληγεί από πληθυσμιακή εγκατάλειψη. Πρόκειται, επίσης, για μια περιοχή αρκετά απομακρυσμένη από τα κύρια κέντρα οικονομικής δραστηριότητας η οποία υποφέρει από πολλούς αναπτυξιακούς περιορισμούς, οι οποίοι εντείνονται στο πλαίσιο της σοβούσας οικονομικής κρίσης.

Για να αποτυπωθούν τα απαραίτητα για το σκοπό της έρευνας στοιχεία διεξήχθη έρευνα πεδίου με ημιδομημένες συνεντεύξεις σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 49 επιχειρηματιών της περιοχής. Η στατιστική επεξεργασία των ερωτηματολογίων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS.

Οι αντίξοες κλιματολογικές συνθήκες και η απομόνωση καθώς και οι δυσοίονες πληθυσμιακές διαρθρώσεις στην ευρύτερη περιοχή έχουν συντελέσει, σε χαμηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και σε περιορισμούς σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα. Επίσης, η δυσκολία πρόσβασης και το μικρό μέγεθος των τοπικών αγορών δυσχεραίνουν την ανάπτυξη δυναμικού δευτερογενούς τομέα συμβάλλοντας όμως στη δημιουργία μικρών παραδοσιακών μονάδων και δίνουν ώθηση σε έναν γεωργικό τομέα ο οποίος χαρακτηρίζεται κυρίως από χαμηλή παραγωγικότητα.

Καταγράφονται, όμως και ορισμένα σημαντικά πλεονεκτήματα της περιοχής μελέτης τα οποία απορρέουν κυρίως από τους φυσικούς της πόρους. Πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι τα στοιχεία εκείνα τα οποία έχουν επιτείνει την απομόνωσή της, έχουν επίσης συντελέσει στην διαμόρφωση της περιοχής ως τόπου με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά και αναξιοποίητο φυσικό περιβάλλον.

Εν κατακλείδι, μέσω της μελέτης της επιχειρηματικότητας στο Δήμο Κόνιτσας, διατυπώνεται ένα πλαίσιο προτάσεων, με στόχο την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή, με ισόρροπο τρόπο, ώστε να στηριχθεί αποτελεσματικά η τοπική κοινωνία στην προσπάθεια αντιμετώπισης της πολυεπίπεδης κρίσης.

Εισαγωγή

Σύμφωνα με το Global Entrepreneurship Monitor (GEM), η επιχειρηματικότητα ορίζεται ως η προσπάθεια για δημιουργία μιας νέας επιχείρησης ή δραστηριότητας, όπως το ελεύθερο επάγγελμα, η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού οργανισμού ή η επέκταση μιας λειτουργούσας επιχείρησης (IOBE, 2004). Σύμφωνα με διάφορους οικονομικούς και άλλους φορείς, η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως βασικός μοχλός της οικονομικής και κοινωνικής

ανάπτυξης, καθώς πέραν της αύξησης του οικονομικού αποτελέσματος δημιουργεί θέσεις εργασίας και ενισχύει, έμμεσα, την κοινωνική συνοχή. Επιπλέον, αναφέρεται ότι μπορεί να συμβάλει στην άνοδο του επιπέδου ευημερίας των μελών μιας κοινωνίας, όχι μόνο με την οικονομική έννοια αλλά και μέσω της βελτίωσης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε πολλούς τομείς, όπως στην υγεία, στον πολιτισμό, στην εκπαίδευση, κ.λπ. (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003). Ειδικά στο σημερινό οικονομικό περιβάλλον που μαστίζεται από την οικονομική κρίση, η επιχειρηματικότητα, σε συνδυασμό με την καινοτομία, αποκτά όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθώς θεωρείται το κλειδί για την επάνοδο της ανάπτυξης (IOBE, 2011).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και τη μειονεκτική, από οικονομικής πλευράς, θέση των ορεινών περιοχών, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μικρής κλίμακας θα μπορούσε να συμβάλει θετικά στην ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας και να αντιστρέψει το φαινόμενο της εγκατάλειψης των ορεινών κοινοτήτων, ειδικά από τα νεώτερα μέλη τους. Ωστόσο, η προώθηση της επιχειρηματικότητας απαιτεί στοχευμένα μέτρα και πολιτικές. Ένα απαραίτητο πρώτο βήμα στην κατεύθυνση αυτή είναι η καταγραφή και αποκωδικοποίηση κρίσιμων παραμέτρων που επιδρούν στην επιτυχία του επιχειρηματικού εγχειρήματος.

Η μελέτη της επιχειρηματικότητας αποτελεί ένα σχετικά νέο επιστημονικό πεδίο, με δεδομένο ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, η έρευνα έχει λάβει έκταση κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Στην περίπτωση των ορεινών περιοχών, το ερευνητικό κενό στο συγκεκριμένο πεδίο είναι σημαντικό, καθώς οι περισσότερες μελέτες αναφέρονται στην επιχειρηματικότητα που ενεργείται στην ύπαιθρο, δεν διαχωρίζουν όμως επαρκώς την επιχειρηματικότητα των ορεινών περιοχών. Οι ορεινές περιοχές έχουν ορισμένα ιδιαίτερα φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν σημαντικά από τον πεδινό χώρο και δη τα μεγάλα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα να διαφοροποιούνται, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, και τα γνωρίσματα της επιχειρηματικότητας που αναπτύσσεται σε αυτές. Συνεπώς, η απλή «μεταφορά» γνώσης από υφιστάμενες μελέτες επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές θα έχει αβέβαιο αποτέλεσμα. Στην ελληνική βιβλιογραφία εντοπίστηκε μόνο μία εργασία στην οποία γίνεται μία απόπειρα εξέτασης των κρίσιμων παραγόντων που προσδιορίζουν την επιχειρηματικότητα των ορεινών περιοχών (Σταθοπούλου, 2005).

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η διερεύνηση των χαρακτηριστικών της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές, με επίκεντρο μελέτης τον καλλικρατικό Δήμο Κόνιτσας. Η περίπτωση μελέτης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς η γεωγραφική θέση, η μειωμένη προσβασιμότητα, ο φυσικός πλούτος, το ανθρώπινο κεφάλαιο και οι τοπικοί και περιφερειακοί φορείς ασκούν δυναμικές επιδράσεις, θετικές και αρνητικές, στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην περιοχή. Για παράδειγμα, το ορεινό ανάγλυφο της περιοχής θέτει περιορισμούς, διαμορφώνει όμως και οικονομικές ευκαιρίες. Στο πλαίσιο της εργασίας καταγράφεται η σημερινή κατάσταση της επιχειρηματικότητας του Δήμου, μελετώνται τα προβλήματα και το δυναμικό ανάπτυξής της και, τέλος, παρατίθενται προτάσεις με στόχο τη βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης

Επιχειρηματικότητα

Η έννοια της επιχειρηματικότητας

Ο Baumol (1968) χαρακτηρίζει την επιχειρηματικότητα ως μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και, ταυτόχρονα, δύσκολα προσδιορίσιμες έννοιες της οικονομίας. Μελετώντας εκτενώς τη διεθνή βιβλιογραφία διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός αναφορικά με το τι ακριβώς είναι η επιχειρηματικότητα και ο κάθε ερευνητής την ορίζει διαφορετικά. Το γεγονός αυτό συμβαίνει διότι τα όρια του συγκεκριμένου τομέα δεν είναι δεδομένα και προκαθορισμένα, καθώς η έννοια της επιχειρηματικότητας περιλαμβάνει τομείς της οικονομικής επιστήμης (Casson, 1982), της κοινωνιολογίας (Thornton, 1999), της

ανθρωπολογίας (Dana, 1994), της ψυχολογίας (Carsrudand, Krueger, 1995), καθώς και της πολιτικής επιστήμης (Homer-Dixon, 1995).

Ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο επιχειρηματικότητα και επιχειρηματίας με τη σημερινή τους έννοια και τα συνέδεσε με την οικονομική επιστήμη, θεωρώντας ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στη μελέτη και κατανόηση της ήταν ο οικονομολόγος Richard Cantillon (1730). Στην πορεία ακολούθησαν πολλοί επιστήμονες που ασχολήθηκαν εκτενώς και έδωσαν διαφορετικές έννοιες στην επιχειρηματικότητα. Ο Schumpeter (1934) είναι εκείνος που θεωρείται ότι εισήγαγε μια συνεκτική έννοια της επιχειρηματικότητας και την αντιμετωπίζει ως διακριτή και ξεχωριστή λειτουργία της επιχείρησης. Θεωρεί ότι η επιχειρηματικότητα οδηγεί τόσο στη δημιουργία νέων οργανισμών όσο και στη δημιουργία νέων συνδυασμών. Λίγα χρόνια αργότερα, ο Drucker (1964), υποστηρίζει ότι επιχειρηματίας είναι το άτομο το οποίο μπορεί να μεγιστοποιεί τις ευκαιρίες που του προσφέρονται. Η επιχειρηματικότητα δεν είναι ούτε επιστήμη ούτε τέχνη, είναι πρακτική στην οποία η γνώση αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του σκοπού της. Είναι επίσης, τρόπος συμπεριφοράς παρά χαρακτηριστικό της προσωπικότητας. Τέλος, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (1998), “οι επιχειρηματίες είναι οι φορείς της αλλαγής και της ανάπτυξης της οικονομίας της αγοράς, είναι εκείνοι που με τη δράση τους δημιουργούν, διαχέουν και εφαρμόζουν καινοτόμες ιδέες...δεν επιδιώκουν να αξιοποιήσουν μόνο τις οικονομικές ευκαιρίες, αλλά έλκονται από την ανάληψη κινδύνου και αρέσκονται να βλέπουν την επιβεβαίωση του προαισθήματός τους.”

Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Στην ετήσια έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα την περίοδο 2011-2012 καταγράφονται ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

Ένας από τους δείκτες μέτρησης της επιχειρηματικότητας στο πλαίσιο της έρευνας του IOBE είναι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων όπου αποτυπώνει τη δραστηριότητα που εκδηλώνεται για την εκκίνηση νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων σε κάθε χώρα. Η εξέλιξη του δείκτη στα εννέα συνεχόμενα χρόνια που πραγματοποιείται η έρευνα, αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα αντέδρασε στην κρίση. Ανάμεσα στο 2003 και το 2007 -πριν δηλαδή από την εκδήλωση της κρίσης- ο δείκτης χαρακτηρίζεται από σχετική σταθερότητα, η εμφάνιση όμως της κρίσης εντείνει τη διακύμανση. Η μεγάλη αυτή διακύμανση του δείκτη στη διάρκεια της κρίσης αποκαλύπτει ότι οι Έλληνες αντέδρασαν στην αβεβαιότητα που έφερε η κρίση κάνοντας αυτό που ήξεραν να κάνουν καλύτερα, ιδρύοντας δηλαδή μικρές επιχειρήσεις. Από την άλλη πλευρά βεβαίως, η ύφεση κάνει πολύ πιο δύσκολη την επιβίωση αυτών των εγχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν (IOBE, 2013).

Η Ελλάδα καταγράφει το υψηλότερο ποσοστό καθιερωμένης επιχειρηματικότητας (επιχειρηματίες η επιχείρηση των οποίων έχει ξεπεράσει την ηλικία των 3,5 ετών) παγκοσμίως με ποσοστό 15,8%. Παρά το γεγονός ότι η ύφεση μαστίζει την ελληνική οικονομία, το ποσοστό του πληθυσμού που διατηρεί την θέση του στους καθιερωμένους επιχειρηματίες δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά καθ' όλη την πενταετία της κρίσης. Η πραγματικότητα αυτή αντανακλάται και στον δείκτη συνολικής επιχειρηματικότητας που βρίσκεται στο 23,4%, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά παγκοσμίως. Σε απόλυτους αριθμούς, η συνολική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα είναι μια δραστηριότητα που αφορά περισσότερα από 1,5 εκ. άτομα (IOBE, 2013).

Όσον αφορά την αναστολή της επιχειρηματικής δραστηριότητας, καταγράφεται ποσοστό εγκατάλειψης της επιχειρηματικής δραστηριότητας 3%. Ο σημαντικότερος λόγος για τη διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα είναι η έλλειψη κερδοφορίας, καθώς σχεδόν επτά στους δέκα Έλληνες δηλώνουν ότι αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο εγκατέλειψαν τον επιχειρηματικό στίβο. Είναι δε ενδιαφέρον ότι, παρ' όλο που η χώρα

μαστιίζεται από πρωτόγνωρη έλλειψη ρευστότητας, λιγότερο από ένας στους δέκα επιχειρηματίες θεωρούν ότι αυτός είναι ο λόγος που οδηγήθηκαν σε διακοπή δραστηριότητάς (IOBE 2013).

Σχετικά με τις προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης, η Ελλάδα καταγράφει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά επιχειρήσεων «υψηλής ανάπτυξης». Μόλις 2,8% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων προσδοκούσαν το 2011 ότι το εγχείρημά τους θα δημιουργήσει πάνω από 20 νέες θέσεις εργασίας μετά από μία πενταετία, ενώ τρεις στους τέσσερις δήλωσαν ότι προσδοκούν να απασχολήσουν το πολύ έως πέντε νέους εργαζόμενους. Τα δεδομένα αυτά δεν έχουν αλλάξει ουσιαστικά από το 2003. Η κυριαρχία της μικρής επιχείρησης στην ελληνική οικονομία όχι μόνο διατηρείται, αλλά φαίνεται και να αναπαράγεται (IOBE 2013).

Αναφορικά με την ύπαρξη/αντίληψη επιχειρηματικών ευκαιριών, η Ελλάδα καταγράφει τη δεύτερη χαμηλότερη επίδοση παγκοσμίως. Το ποσοστό όσων βλέπουν ευκαιρίες είναι σχεδόν ίδιο με το ποσοστό εκείνων που τελικά δραστηριοποιούνται και επιχειρηματικά. Με δεδομένη ωστόσο τη βαθειά ύφεση που διέρχεται η ελληνική οικονομία, το εύρημα αυτό είναι κάτι αναμενόμενο. Το πιο ενδιαφέρον εύρημα είναι ότι κατά τα τελευταία εννέα έτη - άρα, συμπεριλαμβανομένης και μιας περιόδου ταχείας μεγέθυνσης-ο σχετικός δείκτης στην Ελλάδα δεν ξεπέρασε ποτέ το 30%. Ακόμα λοιπόν και πριν την κρίση, οι Έλληνες δεν έβλεπαν σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες γύρω τους (IOBE, 2013).

Σε όλη την περίοδο 2003-2007, τα χρόνια δηλαδή της οικονομικής ευημερίας στην Ελλάδα, εκδηλώνεται η τάση αύξησης της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας και, κυρίως, μείωσης της επιχειρηματικότητας ανάγκης. Η τάση αντιστρέφεται από το 2008, στην περίοδο δηλαδή της κρίσης. Στην περίοδο αυτή, το ποσοστό των επίδοξων/νέων επιχειρηματιών που κινητοποιούνται από την ανάγκη είναι μεγαλύτερο από το παρελθόν. Αυτό δεν μπορεί παρά να έχει επιπτώσεις και στην ποιοτική πλευρά των νέων εγχειρημάτων (IOBE, 2013).

Όσον αφορά τη γυναικεία επιχειρηματικότητα, φαίνεται πως η κρίση έχει οδηγήσει σε μια περισσότερο ισομερή κατανομή της νέας επιχειρηματικότητας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Το 2005 σχεδόν το 75% των επίδοξων/νέων επιχειρηματιών ήταν άνδρες. Αντίθετα, κατά την τριετία της κρίσης (2009-2011), η γυναικεία συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων αγγίζει το 35% (IOBE, 2013).

Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη αύξηση στο ποσοστό όσων απαντούν ότι υπάρχουν περισσότερες επιχειρηματικές ευκαιρίες σε σύγκριση με τον προηγούμενο χρόνο. Μάλιστα, το σχετικό ποσοστό φαίνεται ότι αυξάνει σταθερά τα τρία τελευταία χρόνια. Πρόκειται για μια ένδειξη ότι η «δεξαμενή» των επιχειρηματικών ευκαιριών δεν έχει εξαντληθεί και μάλιστα ότι τα ίδια τα άτομα έχουν συνείδηση αυτής της πραγματικότητας και άρα, ενδεχομένως να σπεύσουν να την εκμεταλλευθούν μόλις το επιτρέψουν οι συνθήκες (IOBE, 2013).

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ενώ οι Έλληνες θεωρούν την επιχειρηματικότητα καλή επιλογή σταδιοδρομίας και εκτιμούν τους ίδιους τους επιχειρηματίες, η επιχειρηματικότητα απουσιάζει από το δημόσιο λόγο (IOBE, 2013).

Επιχειρηματικότητα και ορεινές περιοχές

Πολλοί μπορούν να ισχυριστούν ότι οι έννοιες της επιχειρηματικότητας και του επιχειρηματία είναι καθολικές και συνεπώς δεν υπάρχει διαφοροποίηση τους στις ορεινές περιοχές. Ωστόσο, με μία προσεκτική ανάγνωση των ορισμών της επιχειρηματικότητας αναδεικνύεται η άμεση σχέση της με το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται και ενεργεί. Οι ορεινές περιοχές ορίζουν έναν πολύ ιδιαίτερο χώρο οικονομικής δραστηριότητας και, έτσι, η επιχειρηματικότητα και ο επιχειρηματίας διαφοροποιούνται και χρειάζονται μια διαφορετική επιστημονική προσέγγιση (Σταθοπούλου, 2005).

Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται κυρίως από τη μεγάλη απόστασή τους από τις αγορές. Το γεγονός αυτό επιβαρύνει σημαντικά το κόστος παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων

και περιορίζει τις εναλλακτικές επιχειρηματικές στρατηγικές. Η σχέση απομάκρυνσης-γεινιάσης με μεγάλα αστικά κέντρα επηρεάζει, επιπλέον, την πρόσβαση σε πηγές κεφαλαίων και πληροφόρησης, σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, σε υπηρεσίες συμβούλων επιχειρήσεων αλλά και πολλών άλλων παραγόντων που ευνοούν την δημιουργία και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων (Σταθοπούλου, 2005).

Οι ορεινές και δυσπρόσιτες περιοχές χαρακτηρίζονται, επίσης, από το φυσικό τους περιβάλλον, που πολλές φορές μπορεί να είναι αρκετά περιοριστικό αλλά, ταυτόχρονα, να προσφέρει την ευκαιρία για ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν δύνανται να αναπτυχθούν στον αστικό χώρο. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, παρατηρείται μια μεγάλη ανάπτυξη των αγρο-τουριστικών δραστηριοτήτων, της υπαίθριας αναψυχής και των αθλημάτων στο φυσικό περιβάλλον (σκι, ράφτινγκ, πεζοπορίες, κ.λπ.).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο επιχειρηματίας που δραστηριοποιείται στις ορεινές περιοχές σπάνια θα αναζητήσει συγκριτικό πλεονέκτημα σε καθαρά οικονομικούς παράγοντες (π.χ. χαμηλότερες τιμές εκροών και συντελεστών παραγωγής, έγκαιρη παράδοση κ.λπ.). Ο επιχειρηματίας των ορεινών περιοχών θα επιδιώξει να μετατρέψει τα μειονεκτήματα του ορεινού χώρου σε πλεονεκτήματα και να δημιουργήσει έτσι επιχειρηματικές ευκαιρίες. Συνεπώς, το επιχειρηματικό πλεονέκτημα στις ορεινές περιοχές είναι συνήθως διαφορετικό από το αντίστοιχο πλεονέκτημα σε αστικές περιοχές.

Εκτός από το φυσικό και οικονομικό περιβάλλον, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που χαρακτηρίζει την επιχειρηματική δράση είναι το ανθρώπινο δυναμικό. Η έννοια του ανθρώπινου δυναμικού συμπεριλαμβάνει, εκτός από τον επιχειρηματία, το κοινωνικό σύνολο στο οποίο διενεργείται η επιχειρηματικότητα, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται, ρυθμίζεται και διαλέγεται, συμπλέκεται ή αντιτίθεται, η κοινωνική με την οικονομική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει χαρακτηριστικά, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης, τη διαδικασία συσσώρευσης επιχειρηματικής εμπειρίας αλλά και τον τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινωνία αντιμετωπίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα. Περιλαμβάνει, επίσης, την ύπαρξη, τη δομή και την ενέργεια των θεσμών, τη λειτουργία της τοπικής και περιφερειακής πολιτικής διοίκησης καθώς και τη διαδικασία ρύθμισης της οικονομικής δραστηριότητας και της κοινωνικής-οικονομικής δικτύωσης. Από τη σκοπιά αυτή οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν ένα μειονέκτημα, καθώς η μετανάστευση έχει στερήσει τις ορεινές περιοχές από το πλέον ενεργό και δυναμικό ανθρώπινο κεφάλαιο. Επιπλέον, η συνεχιζόμενη χαμηλή ποιότητα στην παροχή υπηρεσιών και η σχετική απομόνωση δεν δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες ώστε να διατηρηθεί ή ακόμα και να επιστρέψει το επιχειρηματικό δυναμικό (Σταθοπούλου, 2005).

Καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης στον Δήμο Κόνιτσας

Γενικά

Η τοπική οικονομία του Δήμου Κόνιτσας χαρακτηριζόταν παραδοσιακά από την πρωτογενή παραγωγή και πιο συγκεκριμένα την αγροτική παραγωγή στον κάμπο της Κόνιτσας, τη νομαδική, κυρίως, κτηνοτροφία στα ορεινά χωριά, και την υλοτομία. Σημαντική, επίσης, για το Δήμο ήταν η ιδιωτική κατασκευαστική δραστηριότητα και τα συναφή με αυτή επαγγέλματα, καθώς και το εμπόριο και άλλες υπηρεσίες (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Κόνιτσας, 2012). Ακολουθώντας όμως τη γενική τάση της χώρας, ο πρωτογενής τομέας φαίνεται να αποδυναμώνεται σε όφελος του τριτογενούς τομέα και κυρίως του τουρισμού, που αποτελεί τον νέο ανερχόμενο δυναμικό κλάδο της περιοχής. Το ποσοστό των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα μειώθηκε από 27,9% (απογραφή 1991) σε 22,6% (απογραφή 2001) ενώ αντίθετα, τα αντίστοιχα ποσοστά για τον τριτογενή τομέα διαμορφώθηκαν σε 44,5% και 49,4%. Το ποσοστό των απασχολούμενων στον δευτερογενή τομέα παρέμεινε σχεδόν σταθερό στο 28% και στις 2 απογραφές (ΕΛΣΤΑΤ, 1991 & 2001).

Ακολουθώς παρατίθενται αναλυτικότερα στοιχεία για κάθε έναν από τους οικονομικούς τομείς.

Πρωτογενής τομέας

Στη γεωργία απασχολείται το 18% περίπου των εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα. Η γεωργική παραγωγή στο Δήμο χρησιμοποιείται κυρίως για την υποστήριξη της κτηνοτροφίας και, συχνά, για ιδιοκατανάλωση.

Η σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα στην περιοχή είναι η κτηνοτροφία, στην οποία απασχολείται το 30% περίπου των εργαζομένων του πρωτογενούς τομέα. Οι κύριες εκτροφές είναι η αιγοπροβατοτροφία και η αγελαδοτροφία που ακολουθούν κυρίως το πρότυπο νομαδικής εκμετάλλευσης. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο παρατηρείται και η δημιουργία κάποιων οργανωμένων μονάδων. Στο Δήμο ήταν επίσης διαδεδομένη και η πτηνοτροφία, ωστόσο τα τελευταία χρόνια οι πτηνοτροφικές μονάδες έχουν μειωθεί σημαντικά. Αξιόλογη είναι και η συμμετοχή της αλιείας. Στην περιοχή υπάρχουν 6 ιχθυοτροφία πέστροφας, 1 στο Δίστρατο, 3 στην Κλειδωνιά και 2 στο Βοϊδομάτη. Στις αλιευτικές επιχειρήσεις και ιχθυοκαλλιέργειες εργάζεται το 22% περίπου των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα.

Τέλος, στην υλοτομία απασχολείται το 25% των εργαζόμενων του πρωτογενούς τομέα γεγονός που αναδεικνύει τη μεγάλη οικονομική σημασία του δασικού πλούτου της περιοχής. Η εκμετάλλευση των δασών πραγματοποιείται δεσμευτικά βάσει διαχειριστικών σχεδίων (από τη Δασική Νομοθεσία Ν. 998/79) τα οποία συντάσσονται για κάθε δάσος ή δασικό σύμπλεγμα χωριστά.

Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας φαίνεται να είναι αρκετά περιορισμένος και έχει πολύ μικρό βάρος στην παραγωγική διάρθρωση του Δήμου Κόνιτσας. Παρά την παρουσία σημαντικού πρωτογενούς τομέα, οι μονάδες μεταποίησης των τοπικών αγροτικών προϊόντων είναι ελάχιστες. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από μικρή μεταποιητική δραστηριότητα, η οποία βασίζεται κυρίως στον κατασκευαστικό κλάδο, στη βιομηχανία ξύλου και στον κλάδο των τροφίμων. Η διάθεση σχεδόν όλων των αγροτικών προϊόντων γίνεται χωρίς να έχουν υποστεί κάποια διαδικασία επεξεργασίας ή τυποποίησης (χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι δεν υπάρχουν καθόλου τυροκομεία ενώ υπάρχει μεγάλη παραγωγή γάλακτος).

Τριτογενής τομέας

Σε αντίθεση με τη φθίνουσα πορεία που φαίνεται να εμφανίζει ο πρωτογενής τομέας, ο τριτογενής τομέας στο Δήμο Κόνιτσας παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη. Όπως και στο σύνολο της χώρας, συνεισφέρει το μεγαλύτερο ποσοστό στην οικονομία της περιοχής. Στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο, στις δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης και στα καταλύματα.

Η επιχειρηματικότητα στο Δήμο Κόνιτσας

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής στα μητρώα επιχειρήσεων, για το έτος 2007, είναι καταγεγραμμένες 632 επιχειρήσεις. Από αυτές το 9% (58 επιχειρήσεις) δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα, το 23% (145 επιχειρήσεις) στον δευτερογενή, το 49% στον τριτογενή τομέα (312 επιχειρήσεις). Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων, της τάξεως του 19%, δε δηλώνει σαφή οικονομική δραστηριότητα (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007).

Τα στοιχεία του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Ιωαννίνων για τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στο Δήμο Κόνιτσας διαφέρουν σημαντικά από αυτά της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Οι επιχειρήσεις που καταγράφονται είναι συνολικά 348, από

τις οποίες οι 298 στον παλιό καποδιστριακό Δήμο Κόνιτσας. Το 43% των επιχειρήσεων δραστηριοποιείται στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, το 33% στη μεταποίηση και, μόλις, το 9% στον τουρισμό/μεταφορές (Επιμελητήριο Ιωαννίνων, 2012). Αυτό συμβαίνει κυρίως, γιατί στα στοιχεία του Επιμελητηρίου δεν είναι καταγεγραμμένες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής. Επίσης πολλοί επαγγελματίες της περιοχής μελέτης δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μια επιχειρήσεις, ωστόσο στο Επιμελητήριο πολλές φορές φαίνεται μόνο η βασική τους ενασχόληση. Τέλος, τα στοιχεία του Επιμελητηρίου είναι αρκετά πιο πρόσφατα και πολλές από τις επιχειρήσεις που είναι καταγεγραμμένες στα μητρώα επιχειρήσεων της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής δεν υφίστανται πλέον.

Πέραν των επιχειρήσεων, στην περιοχή υπάρχουν επίσης και αρκετοί συνεταιρισμοί, οι περισσότεροι από τους οποίους βρίσκονται, όμως, σε αδράνεια. Οι πιο πολλοί έχουν λίγα μέλη και λειτουργούν ως πιστωτικοί. Οι δραστηριότητες των δασικών συνεταιρισμών εξαντλούνται στο στάδιο της υλοτομίας και χρειάζονται εκσυγχρονισμό.

Ανάλυση της επιχειρηματικότητας του Δήμου Κόνιτσας Μεθοδολογία έρευνας

Η έρευνα επιχειρηματικότητας πραγματοποιήθηκε στην ευρύτερη περιοχή του καλλικρατικού Δήμου Κόνιτσας, ο οποίος προέρχεται από τη συνένωση των Καποδιστριακών Δήμων Κόνιτσας και Μαστοροχωρίων και των Κοινοτήτων Αετομηλίτσας, Δίστρατου και Φούρκας και συμπεριέλαβε αντιπροσωπευτικού μεγέθους επιχειρήσεις (μικρές, μεσαίες και μεγαλύτερες) και των τριών παραγωγικών τομέων. Για τη συλλογή των στοιχείων κατασκευάστηκε ειδικό ερωτηματολόγιο, το οποίο περιείχε ερωτήσεις αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών και των επιχειρήσεων. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με προσωπικές συνεντεύξεις στους χώρους λειτουργίας των επιχειρήσεων και, συνολικά, συμμετείχαν 49 επιχειρηματίες. Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας.

Γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων της έρευνας

Σύμφωνα με τα στοιχεία, το 50% των επιχειρήσεων του δείγματος ανήκει στον τριτογενή τομέα παραγωγής καθώς είναι και ο πιο αναπτυγμένος του Δήμου, 22,5% ανήκουν στον πρωτογενή τομέα και 26,5% στον δευτερογενή. Οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν τη μορφή ατομικής επιχείρησης (54%), και αρκετές ομόρρυθμης εταιρίας, ενώ ελάχιστες επιχειρήσεις του τριτογενούς τομέα (κυρίως στον τουρισμό) έχουν μορφής Ανώνυμης Εταιρίας (Α.Ε.). Τέλος, ένα ποσοστό 10% είναι αγρότες που δεν είναι δηλωμένοι στο Επιμελητήριο. Από τις επιχειρήσεις, ελάχιστες είναι οι μεταποιητικές μονάδες που παρουσιάζουν εξαγωγική δραστηριότητα, ενώ όπως φαίνεται η μεγάλη αναξιοποίητη αγορά του εξωτερικού είναι πλέον βασικός στόχος και διέξοδος για τις τουριστικές επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις του δείγματος απασχολούν στην πλειονότητα τους (75%) 2 έως 4 εργαζόμενους, πρόκειται δηλαδή για πολύ μικρές και συνήθως οικογενειακές επιχειρήσεις. Υπάρχουν και περιπτώσεις (6%) που φαίνεται να απασχολούνται πάνω από 10 άτομα, είναι όμως μόνο εποχιακοί εργαζόμενοι, όταν υπάρχει μεγάλος φόρτος εργασίας. Οι περισσότεροι από τους εργαζόμενους είναι Έλληνες, ενώ οι αλλοδαποί είναι ελάχιστοι.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι το κόστος επένδυσης διαφέρει σημαντικά μεταξύ των επιχειρήσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ύψος της επένδυσης κυμαίνεται από 5.000 ευρώ για μία επιχείρηση παροχής υπηρεσιών και φτάνει μέχρι και 10.000.000 ευρώ για μία πολύ μεγάλη τουριστική μονάδα. Πιο συγκεκριμένα, το 27% περίπου των επιχειρήσεων είχε αρχικό κόστος επένδυσης έως 50.000 ευρώ, το 27% από 60.000 ευρώ έως 150.000 ευρώ, το 20% από 200.000 έως και 500.000 ευρώ, ενώ το 7% του

δείγματος άνω του 1.000.000 ευρώ. Όσον αφορά στις επενδύσεις ανά κλάδο δραστηριοποίησης, οι περισσότερες επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα έχουν κόστος επένδυσης πάνω από 100.000 ευρώ, με κάποιες οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες να αγγίζουν τα 2.000.000 ευρώ. Αρκετοί, ωστόσο, αγρότες και κτηνοτρόφοι, κυρίως μεγάλης ηλικίας, δεν μπόρεσαν να κοστολογήσουν την επένδυση στην επιχείρησή τους. Το κόστος επένδυσης και στο δευτερογενή τομέα για τις μικρές μεταποιητικές μονάδες κυμαίνεται περί τα 50.000 ευρώ, ενώ για σύγχρονες βιοτεχνίες ξύλου φτάνει στο 1.000.000 ευρώ. Στον τριτογενή τομέα παρατηρούνται και οι υψηλότερες επενδύσεις, καθώς σε πολλές τουριστικές μονάδες η επένδυση υπερβαίνει τα 1.000.000 ευρώ.

Ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων επίσης διαφέρει σημαντικά και παρουσιάζει μεγάλο εύρος. Από την έρευνα καταγράφηκαν επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών μόλις 4.000 ευρώ και άλλες που αγγίζουν τα 500.000 ευρώ. Πιο αναλυτικά, το 30% των επιχειρήσεων έχουν τζίρο έως 25.000 ευρώ, το 15% έως 50.000 ευρώ, το 30% έως 100.000 ευρώ και το 25% άνω των 100.000 ευρώ. Χαρακτηριστικό, ωστόσο, όλων των επιχειρήσεων της περιοχής, είναι η μείωση του κύκλου εργασιών τους τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, αυτό το οποίο παρατηρείται είναι ένας σημαντικός συσχετισμός του ύψους επένδυσης με τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων.

Όσον αφορά στο πελατολόγιο, σε ποσοστό 63% οι επιχειρήσεις του δείγματος δουλεύουν με συγκεκριμένους πελάτες, γι αυτό και αρκετές από αυτές δεν προσπαθούν να προωθήσουν περαιτέρω τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους.

Γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών, από τα στοιχεία της έρευνας προκύπτει ότι η πλειοψηφία τους (75%) γεννήθηκε και μεγάλωσε στην περιοχή. Από το υπόλοιπο 25%, ένα σημαντικό ποσοστό έχουν καταγωγή από την περιοχή, ενώ υπάρχουν και αρκετοί που παντρεύτηκαν κάποιο-α κάτοικο από την περιοχή και διαμένουν μόνιμα στο Δήμο Κόνιτσας.

Οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν δημιουργηθεί από το σημερινό ιδιοκτήτη (65%). Επίσης, το 20% δήλωσε ότι κληρονόμησε την επιχείρηση, το 8% ότι τη νοικιάζει και το 4% ότι την αγόρασε. Τέλος, το 3% δήλωσε κάτι διαφορετικό. Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός πως ένα σημαντικό ποσοστό των επιχειρηματιών, της τάξης του 40%, είχε προηγουμένως την ευθύνη κάποιας άλλης επιχείρησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι αρκετοί επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνταν στον κατασκευαστικό κλάδο, ο οποίος φθίνει συνεχώς, τα τελευταία χρόνια έχουν στρέψει αλλού τα επιχειρηματικά τους ενδιαφέροντα για να μπορέσουν έτσι να επιβιώσουν.

Από τους επιχειρηματίες του δείγματος το 70% είναι άντρες και το 30% γυναίκες. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα φαίνεται να κατέχει σημαντική θέση στο Δήμο, σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη που θέλει τη γυναίκα να μην εμπλέκεται με την επιχειρηματικότητα, ειδικά στις αγροτικές περιοχές.

Ιδιαίτερα ελπιδοφόρο είναι το γεγονός ότι στην περιοχή υπάρχουν πολλοί νέοι επιχειρηματίες (σε ποσοστό 37% είναι έως 40 ετών). Το 33% των επιχειρηματιών ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 41-50, ενώ ελάχιστοι είναι οι επιχειρηματίες που έχουν ηλικία άνω των 60 ετών και αυτοί απασχολούνται κυρίως στον τομέα της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Το τελευταίο διάστημα παρατηρείται μία τάση επιστροφής στην ευρύτερη περιοχή από νέους ανθρώπους, οι οποίοι τελειώνοντας τις σπουδές τους επιστρέφουν είτε να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση είτε για να βοηθήσουν στην οικογενειακή επιχείρηση. Αυτό φαίνεται να δίνει μια νέα πνοή στις επιχειρήσεις, καθώς τα άτομα αυτά έχουν και γνώσεις πέρα από την αγάπη τους για τον τόπο και την επιχείρησή τους.

Αν και γενικά το επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή είναι αρκετά χαμηλό, καθώς το 42% των κατοίκων είναι απόφοιτοι δημοτικού και το 8% πτυχιούχοι τριτοβάθμιας

εκπαίδευσης (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2001), ένα ποσοστό 22,4% των επιχειρηματιών του δείγματος είναι απόφοιτοι ΤΕΙ και ΑΕΙ, γεγονός που οφείλεται εν μέρει στα νέα παιδιά που επιστρέφουν και δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην Κόνιτσα. Επίσης σημαντικό είναι το γεγονός ότι το 43% των επιχειρηματιών φαίνεται να έχει παρακολουθήσει σεμινάρια, ενώ περίπου 3 στους 4 οι επιχειρηματίες (74%) ενδιαφέρονται για επιπλέον κατάρτιση.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 50% των επιχειρηματιών έχουν αξιοποιήσει κοινοτικά, εθνικά, και τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα κυρίως για τη δημιουργία της επιχείρησής αλλά και για τον εκσυγχρονισμό και την επέκτασή της. Από τους επιχειρηματίες που δεν έχουν χρησιμοποιήσει αναπτυξιακά προγράμματα, το 80% είναι πολύ θετικό απέναντι σε αυτή την προοπτική. Μάλιστα, αρκετοί από τους επιχειρηματίες έχουν κάνει αίτηση στο παρελθόν για την υπαγωγή τους σε κάποιο πρόγραμμα αλλά η αίτησή τους απορρίφθηκε.

Αναφορικά με τα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας της επιχείρησής, το 57% των επιχειρηματιών θεωρεί ότι η επιχείρησή τους δε χρειάζεται εκσυγχρονισμό της τεχνολογίας. Αρκετοί από αυτούς που απαντούν αρνητικά είναι επιχειρηματίες που έχουν ήδη χρησιμοποιήσει αναπτυξιακά προγράμματα και έχουν εκσυγχρονίσει πλήρως τον εξοπλισμό των επιχειρήσεών τους. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι περίπου ένα ποσοστό 30% των επιχειρήσεων δουλεύει στο μέγιστο των παραγωγικών του δυνατοτήτων και δε θα μπορούσε να ανταποκριθεί σε ενδεχόμενη μεγαλύτερη ζήτηση, παρά μόνο μετά από εκσυγχρονισμό ή επέκταση των εγκαταστάσεων. Μόλις το 18% των επιχειρηματιών διαθέτουν ή επιθυμούν να αποκτήσουν κάποιο σήμα διασφάλισης ποιότητας για την επιχείρησή τους. Μάλιστα, υπάρχουν επιχειρήσεις που διέθεταν σήμα διασφάλισης ποιότητας στο παρελθόν αλλά δεν τις συνέφερε οικονομικά να το διατηρήσουν. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες είναι ενημερωμένοι για τα ζητήματα αυτά αλλά θεωρούν ότι η υιοθέτησή τους δε θα πρόσφερε ουσιαστικό όφελος και, επιπλέον, δηλώνουν ότι η εφαρμογή τέτοιων συστημάτων είναι πάνω από τις δυνατότητες της επιχείρησής τους.

Αρκετές επιχειρήσεις έχουν υιοθετήσει σύγχρονες πρακτικές προώθησης. Ακόμα και πολύ μικρές επιχειρήσεις έχουν μια στοιχειώδη προβολή στο διαδίκτυο, και πολλές επιχειρήσεις διαθέτουν δική τους ιστοσελίδα. Οι περισσότεροι από τους επιχειρηματίες συμμετέχουν σε κλαδικές εκθέσεις, μόνο ως επισκέπτες, ενώ μόλις ένα 12% έχει συμμετάσχει σε εκθέσεις με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του.

Παρά το γεγονός ότι πάνω από τους μισούς επιχειρηματίες θεωρούν ότι η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις θα ήταν εξαιρετικά ωφέλιμη, το 65% εξ' αυτών δεν ανήκει σε κάποιον συνεταιρισμό ή σύλλογο. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότεροι από τους επιχειρηματίες (80%) είναι αρνητικοί στην προοπτική της ίδρυσης ενός συλλόγου ή συνεταιρισμού, θεωρώντας ότι δε θα υπήρχε καλή συνεργασία. Ως αποτέλεσμα, η οργάνωση σε κλαδικό επίπεδο ή έστω συνεργασία για κοινή παραγωγή και προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Περιορίζεται πρακτικά μόνο στους δασικούς συνεταιρισμούς, που είναι πλέον αδρανείς, και στον αγροτικό συνεταιρισμό της Μολυβδοσκέπαστης, ο οποίος παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, τείνει επίσης να αδρανοποιηθεί. Η μόνη συλλογική κίνηση που φαίνεται να έχει κάποιες θετικές προοπτικές είναι η πρόσφατη ίδρυση της «Τουριστικής Λέσχης Κόνιτσας», στην οποία συμμετέχει η πλειονότητα των επιχειρηματιών που ασχολείται με τον τουρισμό στην περιοχή, και κάνει κάποιες αξιόλογες προσπάθειες για την οργανωμένη προβολή της περιοχής. Επίσης, ορισμένες μικρές εμπορικές επιχειρήσεις είναι εγγεγραμμένες στον Εμπορικό Σύλλογο Κόνιτσας.

Επιχειρηματική απόδοση

Προκειμένου να αξιολογηθεί η επιχειρηματική απόδοση των επιχειρήσεων του Δήμου Κόνιτσας, χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι ποιοτικοί δείκτες για την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και των μελλοντικών προοπτικών. Η προσέγγιση αυτή επιβλήθηκε από το

γεγονός ότι δεν κατέστη εφικτό να βρεθούν τα απαιτούμενα οικονομικά στοιχεία για τον υπολογισμό χρηματοοικονομικών δεικτών απόδοσης, καθώς οι επιχειρήσεις που συμπεριλαμβάνονται στο δείγμα δεν είναι υποχρεωμένες να δημοσιεύουν λογιστικές καταστάσεις. Οι ποιοτικοί δείκτες (αύξηση, μείωση ή μη-μεταβολή) περιελάμβαναν στοιχεία που σχετίζονται με την απασχόληση, τις πωλήσεις, τα κέρδη, τις επενδύσεις και τον αριθμό των πελατών.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 70% των επιχειρηματιών έχει πραγματοποιήσει κάποιου είδους επένδυση τα τελευταία 5 χρόνια ωστόσο οι περισσότεροι είναι πολύ αρνητικοί στο ενδεχόμενο να πραγματοποιήσουν μια νέα επένδυση στα επόμενα 2 χρόνια, καθώς το οικονομικό κλίμα, όπως και σε στην υπόλοιπη χώρα, είναι αρνητικό. Τα τελευταία 2 χρόνια οι περισσότερες επιχειρήσεις παρουσιάζουν σημαντική μείωση (σε αρκετές περιπτώσεις και πάνω από 50%) στο σύνολο των πωλήσεων. Ωστόσο, το 6% των επιχειρήσεων δήλωσε ότι παρουσιάζει αύξηση των πωλήσεων όχι όμως και των κερδών, λόγω σημαντικής μείωσης των τιμών πώλησης. Ενδεικτικό της οικονομικής κρίσης είναι και το γεγονός ότι πάνω από το 85% των επιχειρήσεων της περιοχής παρουσιάζει πολύ μεγάλη πτώση στα κέρδη. Ο αριθμός των πελατών μειώνεται και αυτός σε μεγάλο βαθμό για παραπάνω από το 61% των επιχειρήσεων, παρά τις προσφορές και τις εκπτώσεις που γίνονται.

Σχετικά με τις προβλέψεις των επιχειρηματιών για το μέλλον της επιχείρησής τους, παρατηρείται μια γενικότερη απαισιοδοξία. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες εκτιμούν ότι θα έχουν περαιτέρω μείωση στις πωλήσεις, στον αριθμό των πελατών και στα κέρδη. Ακόμη και όσοι απαντούν ότι δεν θα υπάρξει καμία αλλαγή, τονίζουν ότι θέλουν να είναι αισιόδοξοι, καθώς αν υποχωρήσουν κι άλλο τα οικονομικά μεγέθη τότε δεν θα υπάρχει λόγος να διατηρήσουν την επιχείρησή τους. Όσον αφορά στην απασχόληση οι περισσότεροι επιχειρηματίες λένε ότι δεν θα υπάρξει καμία αλλαγή, καθώς οι επιχειρήσεις ήδη δουλεύουν σε οικογενειακή βάση και με τον ελάχιστο αριθμό εργαζομένων ώστε να περιορίσουν τα έξοδα τους. Ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι ενώ οι επιχειρηματίες παρουσιάζονται απαισιόδοξοι, τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον, όταν τους ζητείται να βαθμολογήσουν τη σχετική θέση της επιχείρησής τους ως προς τις υπόλοιπες επιχειρήσεις του κλάδου πιστεύουν ότι «βρίσκονται σε καλύτερη μοίρα» και ότι «υπάρχουν σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης».

Ευκαιρίες και προβλήματα

Όσον αφορά γενικά στην άποψη των επιχειρηματιών για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στο Δήμο Κόνιτσας, στη συντριπτική τους πλειοψηφία πιστεύουν ότι για την προσέλκυση και δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων πρέπει να αξιοποιηθεί κυρίως η φύση της περιοχής (τοπίο, φυσικοί πόροι, κ.ά.). Ακολουθούν ο πολιτισμός, η παράδοση και η κληρονομιά (παραδοσιακές μέθοδοι παραγωγής, παραδοσιακά προϊόντα κ.λπ.), καθώς και η ιστορία του τόπου.

Ως σημαντικότερα στοιχεία για το ξεκίνημα μιας επιχείρησης στην περιοχή θεωρούν ότι είναι η δυνατότητα πρόσβασης, η προώθηση της τοπικής εικόνας για την προσέλκυση επενδύσεων τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης και η παροχή επιδοτούμενων κεφαλαίων εκκίνησης. Σημαντικός είναι, επίσης, και ο αριθμός των επιχειρηματιών, οι οποίοι θεωρούν ότι χρειάζεται επιχειρησιακή και τεχνική καθοδήγηση από εξειδικευμένους συμβούλους επιχειρήσεων τόσο σε νέες όσο και σε παλιές επιχειρήσεις.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων χαρακτηρίζει τη δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή δύσκολη, αν και δεν θεωρεί ότι το γεγονός αυτό είναι περιοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Πολλοί από τους επιχειρηματίες του τουρισμού λένε χαρακτηριστικά ότι πρέπει να δημιουργηθεί θέλγητρο άφιξης για την περιοχή.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι πάνω από 75% των επιχειρηματιών θεωρεί την περιοχή ως ιδανική από πλευρά επιχειρηματικής απόδοσης, παρά τις δυσκολίες που κατά καιρούς αντιμετωπίζουν. Στην ερώτηση που τέθηκε για το εάν θα πρότειναν σε κάποιον να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή οι απόψεις δίστανται (οριακά είναι περισσότερες οι θετικές απαντήσεις). Οι περισσότεροι ωστόσο από τους επιχειρηματίες που απάντησαν αρνητικά δεν εστιάζουν σε προβλήματα της περιοχής αλλά στο αρνητικό οικονομικό κλίμα. Επίσης, δήλωσαν απογοητευμένοι από την τοπική αυτοδιοίκηση όσο και από την Πολιτεία και τόνισαν ότι πρέπει να δοθούν κίνητρα σε νέους ανθρώπους για να αναπτυχθεί η επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Στη σημερινή οικονομική κρίση η επιχειρηματικότητα μικρής κλίμακας θα μπορούσε να αποτελέσει πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής σε ολόκληρη την Ελλάδα, ειδικά δε στις ορεινές και δυσπρόσιτες περιοχές, όπως είναι ο Δήμος Κόνιτσας που αποτέλεσε και την περιοχή μελέτης. Σε αυτή τη βάση, θα έπρεπε να αναπτυχθούν κατάλληλες πολιτικές και παρεμβάσεις άμεσης προτεραιότητας. Για το σχεδιασμό, όμως, αυτών των παρεμβάσεων είναι απαραίτητη η αποκωδικοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και προβλημάτων της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αναδεικνύουν ότι τα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες της περιοχής μελέτης είναι πολλά. Αυτά τα ζητήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν ώστε η επιχειρηματικότητα να αποτελέσει μέσο στήριξης της τοπικής απασχόλησης, τρόπο αξιοποίησης των τοπικών προϊόντων και δεξιοτήτων και παράγοντα δημογραφικής ανανέωσης και βελτίωσης της ποιότητας ζωής στην περιοχή. Η ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας μπορεί και πρέπει να αξιοποιήσει την ύπαρξη των φυσικών της πόρων, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, ο δασικός πλούτος, το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, η παράδοση και η ιστορία του τόπου, κ.ά.

Είναι φανερό, ότι οι ορεινές περιοχές καθορίζουν και επιβάλλουν την ανάγκη μιας πιο προσεκτικής και ξεχωριστής θεώρησης της επιχειρηματικότητας. Από όλα τα παραπάνω προκύπτει η επιτακτική ανάγκη ύπαρξης ενός πλαισίου πολιτικής για την υποστήριξη και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές όπου θα πρέπει μεν να εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας στη χώρα αλλά θα πρέπει επίσης να λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών και να προσαρμόζει τους στόχους και τα εργαλεία άσκησης της πολιτικής στην πραγματικότητα αυτή. Προκειμένου να στηριχθεί και να τονωθεί περαιτέρω η επιχειρηματικότητα, στην περιοχή μελέτης, προτείνονται, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, τα ακόλουθα:

- Απλοποίηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ιδίως των κανόνων και διαδικασιών ίδρυσης και λειτουργίας των επιχειρήσεων.
- Συνέργειες καινοτομικού χαρακτήρα ανάμεσα σε διαφορετικούς κλάδους της τοπικής οικονομίας ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αλλά και η τοπική αγροτική παραγωγή.
- Δράσεις και πολιτικές (σε επίπεδο επιχείρησης και ευρύτερα), οι οποίες αναδεικνύουν τη σημασία του τοπικού πολιτισμού, του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος για την ενίσχυση της περιοχής ως ελκυστικού τουριστικού προορισμού.
- Αξιοποίηση εργαλείων χρηματοδότησης (κρατικές ενισχύσεις ή/ και δανειοδότηση με ευέλικτους και ρεαλιστικούς όρους).
- Εξατομικευμένη στήριξη στον επιχειρηματία (συμβουλευτική στήριξη, παροχή τεχνογνωσίας, κατάρτιση, κίνητρα έναρξης επιχείρησης).
- Ειδικές δράσεις και προγράμματα για την ανάδειξη τοπικών προϊόντων.

Βιβλιογραφία

- Baumol W.J., “Entrepreneurship in Economic Theory”, American Economic Review, Pittsburgh, 1968
- Carsrud A.L. and Krueger N.F., “Entrepreneurship and social psychology: Behavioral technology for understanding the new venture initiation process”, New York, 1995
- Casson M.C., “The Entrepreneur. An Economic Theory”, Oxford, 1982
- Dana P.L., “A marxist mini-dragon? Entrepreneurship in today’s Vietnam”, Journal of Small Business Management. New Zealand, 1994
- Drucker P., “Managing for results”, New York, 1964
- Homer-Dixon T., “The ingenuity gap: Can poor countries adapt to resource scarcity?”, Population and Development Review, New York, 1995
- Richard C., “Essay on the Nature of Trade in General”, Paris, 1755
- Schumpeter J.A., “The Theory of Economic Development: An enquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle”, New York, 1961
- Thornton P., “The sociology of entrepreneurship”, North Carolina, 1999
- Δήμος Κόνιτσα, “Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κόνιτσα 2012-2014”, Κόνιτσα, 2012
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, “Μητρώο Επιχειρήσεων 2007”, Αθήνα, 2007
- Επιμελητήριο Ιωαννίνων, “Κατάσταση Επιχειρήσεων - μελών επιχειρήσεων, Ιωάννινα”, 2012
ηλεκτρονικά διαθέσιμο από: <http://www.cci-ioannina.gr>
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, “Πράσινη βίβλος επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη”, Βρυξέλλες, 2003
- I.O.B.E., “Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2011-12. Η εξέλιξη των δεικτών της επιχειρηματικότητας στη διάρκεια της κρίσης”, Αθήνα, 2013
- Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος, “Γενικό εμπορικό μητρώο επιχειρήσεων”, Αθήνα, 2012
- Σταθοπούλου Σ., “Επιχειρηματικότητα σε ορεινές περιοχές της Νότιας Ευρώπης”, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πάτρα, 2005

Identifying the main characteristics of the entrepreneurship in Konitsa Municipality so as to reinforce the productive sectors of the local economy

K. Dalla, Economist AUTH

Abstract

The study of entrepreneurship is a young research field, where the research concepts, methods and objects are a subject to discussion over the past two decades. In the case of mountainous entrepreneurship, in particular, the research gap is important, as most studies refer to entrepreneurship that takes places in the countryside, without discriminating sufficiently mountainous entrepreneurship.

This study aims to fill part of the aforementioned research gap. Specifically this thesis analyzes the characteristics of entrepreneurship in mountainous areas, focusing on the new municipality of Konitsa (Epirus Region, Greece), a mountainous and remote area characterized by low welfare indicators and population decline. Furthermore, the area is distant from main centers of economic activity and suffers from development constraints which are intensified in Today's economic crisis.

Bearing in mind the abovementioned remarks, a field research was conducted through semi-structured interviews to a representative sample of 49 local entrepreneurs. The statistical analysis of the questionnaires was conducted using the statistical program SPSS.

The results highlight the particularities of entrepreneurship in mountain regions. Adverse weather conditions, isolation and worrying population projections in the study area result in low levels of economic development and entrepreneurial constraints. Further disadvantages related to human resources have also put obstacles for large private investments. Low accessibility and the limited local market hamper secondary sector's growth. On the other hand, these conditions contribute to the creation of small, traditional and boost the agricultural sector, which is characterized by low productivity, however.

Furthermore, the survey reveals that the study area has significant comparative advantages arising mainly from its local resources. It should be noted that the particular conditions that contributed to Konitsa's isolation have also protected its great natural beauty, maintaining an unspoiled natural environment. Those natural resources provide the means for the sustainable development of the area in the imminent future.

Finally, the thesis concludes with general guidelines and proposes a number of potential measures in order to effectively support the entrepreneurship in the area -which is mainly practiced by small- scale family enterprises- and with a view to confront the consequences of the multisectoral crisis.